

I. NEGOIȚESCU ȘI CRITICA „DE-A-NDOASELEA”

Lucia ȚURCANU
Dr., CȘ II, Memorialul Ipotești –
Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”

„Insurgența lui I. Negoițescu”, despre care scrie Petru Poantă în prefața la ediția a IV-a a volumului *Poezia lui Eminescu* (Poantă 1995: 6), constă nu numai în faptul că criticul cerchist „preia și radicalizează demersul lui Călinescu de valorificare a postumelor până la răsturnarea raportului valoric dintre acestea și antume” (în celebrul studiu dedicat lui Eminescu), ci și în tendința de a (re)citi opera scriitorilor români dinspre prezent spre trecut, de a adopta o perspectivă critică răsturnată asupra literaturii române, trans-istorică, ajungând la paradoxul influenței inverse (în celelalte volume de critică și istorie literară). Această strategie a influenței inverse pare să fie determinată de predilecția pentru euphorionism a criticului care a încercat să lanseze revista *Euphorion* (Euphorion reprezentând sinteza dintre clasicitatea arhetipală și spiritul faustic modern). I. Negoițescu nu deține însă pionieratul în acest sens. E suficient să amintim că G. Călinescu, în 1941, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, citește literatura veche prin grila literaturii contemporane, adică recurgând la lectura inversă a procesului literar: „Efectul tuturor acestor cronici [moldovenești, apărute după uciderea de către turci a lui Grigore Ghica (1777) – n.n., L.Ț.] e totdeauna burlesc, dar tocmai de aceea mult mai trivialele și în afara oricărei idei artistice rimări muntene sunt mai pitorești, având spontaneitatea vulgară și o anume repeziciune mimică. Ele premerg unei poezii muntene bufone ce merge în această epocă prin Pann și Caragiale până la Arghezi și Barbu. Iată versuri ce par scoase din *Flori de mucegai* în altă cronică munteană despre același eveniment: «Toate în zadar îi fusără/ Și ca clipa să dusără. /.../ În văleatu 1777/ Te înjugași cu moarte»” (Călinescu 1988: 51). Așadar, în afară de lectura simultană (sincronică) și cea diacronică, istoricul literar apelează și la

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

o așa-zisă lectură cronologică inversată, din prezent spre trecut, stabilind conexiuni între autori din epoci diferite și realizând astfel interpretări ale operelor mai vechi din perspectiva contemporaneității.

I. Negoițescu își face cumva program din această teză a influenței inverse. În corespondența cu Radu Stanca, revine în mai multe rânduri la ideea de *euphorionism*. Într-o scrisoare din 1946 remarcă: „*Euphorion* e un simbol bogat și cerchist. El simbolizează tot ce e nou pe plan spiritual («Poezie în sine», fără timp, loc și persoană, cum spune Goethe într-o convorbire cu Eckermann)" (Negoițescu, Stanca 1978: 32). „«Poezie în sine», fără timp, loc și persoană" – aceasta ar fi viziunea asupra poeziei, literaturii în general, care face posibilă lectura inversă. Este vorba de preocuparea pentru lirismul pur, scos în afara bornelor cronologice, preocupare descendentă din teoria despre puritatea absolută a esteticului. Și Nicolae Balotă se va referi mai târziu (în 1969) la această abordare a literaturii din perspectivă așa-zis euphorionică, susținând că „Euphorion se naște din conjugarea lui Faust cu Elena, din conjuncția spiritului antic cu cel modern" (Balotă 1969: 222) și exprimă „o dialectică a anabolismului și a catabolismului poetic" (Balotă 1969: 226). Criticul se întreabă dacă nu cumva transfigurarea lui Euphorion, „ființă efemeră, trecătoare", care „reprezintă arta în marea ei trecere", e „o metaforă a unei transcenderi artistice" (Balotă 1969: 226). Lectura inversă ar presupune, credem, tocmai această transcendere artistică. În una dintre scrisorile adresate lui Radu Stanca, din 1947, I. Negoițescu își definește *Istoria literaturii române* la care lucra drept „viziune cu totul schimbată și concentrată a literaturii noastre, menită să pună și mai bine în evidență noutatea poziției euphorioniste" (Negoițescu, Stanca, 1978: 109), apoi, în 1952, se confesează: „Mult, mult mă preocupă ideea *Istoriei literaturii române* ale cărei linii generale s-au cristalizat în mine – și care va fi complet diferită de toate celelalte. Va însemna o reconsiderare radicală a tuturor valorilor noastre literare, sub perspectiva severă a istoriei. Va fi un volum dens, nu de prezentări de scriitori, ci de dezvăluire a sensului istoric și a destinului literaturii noastre. Va fi adevăratul manifest al lui Euphorion" (Negoițescu, Stanca 1978: 278).

Câțiva dintre exegeții operei lui I. Negoițescu s-au referit la această perspectivă a influenței inverse, pe care criticul o valorifică îndeosebi în *Poeți moderni*. În prefața la *Straja dragonilor*, Ion Vartic analizează cu multă forță

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

de convingere acest aspect al studiilor critice ale lui Negoițescu: „În planul sintezei sale, I. Negoițescu observă însă că, de-a lungul metamorfozei ei, cultura noastră revelează unele «dureroase goluri istorice», în care numai «latențele mai pregătesc înfloriri viitoare» (aici se află tâlcul perspectivei sale critice răsturnate, în care un Dosoftei, de pildă, ar fi «influențat» de Ion Pillat). Așa, nu există cu adevărat un clasicism românesc (fapt semnalat încă în *Manifestul Cercului Literar*), după cum nici un gotic ori un baroc, constituite în «corpuri precise, identificabile ca atare în varietatea fenomenelor concrete, individuale» (de exemplu, *Istoria ieroglifică*, ca operă barocă, «o excepție curioasă» și așa mai departe). Din această constatare s-a ivit, în cadrul Cercului Literar de la Sibiu, și ideea euforionismului (avându-i ca principali teoreticieni pe I. Negoițescu și Radu Stanca și ca punct de plecare convorbirea, din 20 decembrie 1829, a lui Goethe cu Eckermann: «Euphorion nici nu e un personaj în carne și oase, ci doar o figură alegorică. El personifică poezia, care nu e legată nici de timp, nici de loc și nici de vreo persoană»)" (Vartic 2017: 19).

Într-un studiu recent, Marian Victor Buciu de asemenea ne atrage atenția asupra predilecției lui I. Negoițescu pentru lectura inversă: „Metoda citirii operei de la sfârșit spre început, a citirii inversate, din prezent spre origini, într-un anume fel o aplică Negoițescu în *Poezia lui Eminescu*, unde partea antumă a scrisului poetic este obiect și totodată instrument în lectura de ansamblu. O spune deopotrivă în apărarea și în favoarea sa. Iată: «departe de a fi [distrus] antumele eminesciene, le-am servit, aruncând asupra lor reflexele strălucitoare ale postumelor» (*Răspuns la o anchetă literară, Engrame,* p. 251). Metoda este declarată și în cazul poeziei «concerchistului» poet Ioanichie Olteanu: «am recurs la un artificiu metodic: analiza poemelor a fost întreprinsă în ordine inversă cronologic». O cale complementară mai ascunsă și rafinată, tot pentru I. Olteanu, a fost «analiza spectrală a tonurilor poetice». Lectura «de-a-ndoaselea», cu adverbul criticului, este aplicată unei scrisori a lui Constantin Noica, apărută în *Viața Românească*, în care epistolierul se acuză, acuzând Occidentul – cf. *În cunoștință de cauză (texte politice)*, 1990, p. 97" (Buciu 2017: 208-209).

În *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu face conexiunea între metoda critică a lui I. Negoițescu și teza lui Călinescu și Borges a influenței inverse, dar exprimă o atitudine oarecum sceptică față de aplicabi-

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

litatea acestei teze: „În *Scriitori moderni*, Negoițescu examinează din același unghi poezia foarte diversă a unor Bolintineanu, Hasdeu, Coșbuc, Duiliu Zamfirescu, Macedonski, Adrian Maniu, Ion Pillat ori Philippide. Aplicând *à la lettre* teza lui Călinescu și Borges a influenței inverse, el crede că Philippide l-a influențat pe Hasdeu și Ion Barbu pe Coșbuc (în traducerile căruia găsește versuri de un barbism atât de curat, încât nici nu par scrise de poetul *Iernii pe uliță*), dând, cu alte cuvinte, prioritate orizontului contemporan de lectură al criticului asupra cronologiei istoriei literare. /.../ Cu o astfel de viziune răsturnată, legitimă teoretic, dar greu aplicabilă, Negoițescu a putut fi un critic excepțional /.../, dar nicidecum un istoric literar" (Manolescu 2008: 909).

Volumele în care se reflectă cel mai bine viziunea răsturnată a lui Ion Negoițescu asupra literaturii sunt: *Scriitori moderni* (1966), *Însemnări critice* (1970), *Analize și sinteze* (1986) și, parțial, *Istoria literaturii române. Volumul I* (1991).

În cuvântul însoțitor la *Scriitori moderni*, I. Negoițescu își definește perspectiva interpretativă: „Cu toate că însemnările critice aici adunate îmbrățișează peste un secol de literatură română, autorul și-a intitulat volumul *Scriitori moderni*, deoarece «clasicii» noștri sunt priviți deopotrivă cu cei mai noi poeți și prozatori contemporani, din unghiul sensibilității noastre moderne. Fără a neglija datele prețioase ale istoriei literare, subsumate viziunii sale, autorul a înțeles întotdeauna să se dedice doar în calitate de critic temelor tratate, interesat fiind în primul rând de valoarea estetică a operelor supuse analizei; astfel, ocupându-se de poeți ca Bolintineanu sau Duiliu Zamfirescu, a filtrat versurile lor prin sensibilitatea și gustul său formate la școala poeziei lui Blaga sau Barbu, Mallarmé sau Stefan George. Aceeași ordine de valori i-a determinat interesul pentru Hogaș ori Pavel Dan, pentru Bacovia ori Geo Dumitrescu. Ciudata viață a valorilor le dă actualitate în timpi imprevizibili: Heliade Rădulescu poate fi mai contemporan cu noi decât cu generațiile din jurul anului 1900. Macedonski abia începe să intre în conștiința publică, după ce a fost poetul cel mai influent asupra lirismului român «modern». Poate că adevărata influență creatoare a marelui Eminescu va izbucni peste două sau trei decenii..." (Negoițescu 1966: 9).

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

În cazul receptării lui Mihai Eminescu, poate fi observată o perspectivă dublă în ce privește influența inversă: Eminescu influențând predecesorii și Eminescu influențat de urmași.

Este foarte relevantă pentru felul în care percepe I. Negoițescu poezia și relația dintre poeți nota de la începutul studiului *Poezia lui Eminescu*: „Apropierile pe care autorul le face între Eminescu și romanticii germani ai primei perioade, ori diferiți poeți și filosofi nu presupun întotdeauna o influență directă, ci adeseori o simplă comunitate spirituală" (Negoițescu 1968: 17). Tocmai asta credem că se întâmplă și în cazul lecturii inverse: sunt scoase în evidență comunități spirituale între autori făcând parte din epoci diferite, urmărindu-se continuitatea procesului literar, din perspectiva cititorului modern.

Cine sunt predecesorii „influențați" de Eminescu?

În poemul *Edessa* al lui Dimitrie Bolintineanu, I. Negoițescu descoperă retorica eminesciană, determinată de același interes pentru timpul preistoric, idealizat, pe care îl va manifesta mai târziu autorul poemului *Memento mori*: „Dar dacă ruinele Târgoviștei îl inspirau pe linia lui Cârlova și a lui Grigore Alexandrescu, tot ruinele unui timp exotic îl atrag mai cu aprindere – și *Edessa* anunță retorica lui Eminescu, în idealizarea trecutului:

Unde sunt acele neamuri? Cele armii neînvinse?
Regi și robi? Și lumi străine de puterea ta învinse?
Filip? Sceptrul său de aur și coroane de rubin? /.../
...Stinsu-s-a tot ce-a fost mare; viața e în amintire,
În trecut!... adâncă noapte! dar se-aude o șoptire!
Nu e vântul, nu e marea, nu sunt apele de stânci,
Ascultați! vedeți în umbră? pe ruinele tăcute
Se ridică o minune: un palat, grădini plăcute!
O lumină se revarsă până-n văile adânci.
Tot învie, tot se mișcă, se aud voioase șoapte,
Nechezări de cai sălbateci, depărtat răsună-n noapte
Tropăiri, sunări de zale și de arme le răspund.
E o mare sărbătoare...

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

Nu-i vine prea greu sensibilității stârnite să surprindă aburul de lirism care urcă de pe această înșirare de însemne regale, festinul cu ambrozii și poeme, sumbrul zăngănit de zale și de arme. Imaginația e mai liberă decât la Eminescu. Suntem mai aproape de poezie și mai departe de discursul *Scrisorii a III-a*" (Negoițescu 1966: 19-20). Ideea va fi reluată și în *Istoria literaturii române* (Negoițescu 1991: 75).

În versurile lui Grigore Alexandrescu poate fi urmărită ruinarea interioară eminesciană, în concordanță neașteptată cu cea bacoviană: „Moartea nădejdii ia figura spațiului sfâșiat – și în amplitudinea astfel obținută se cască, de fapt, golul ruinării interne, ca în aceea asemănătoare din *De câte ori, iubito...* a lui Eminescu sau *Amurg de iarnă* a lui Bacovia: «Speranța mea din lume de moarte se precurmă.../ S-a șters precum se șterge a vulturului urmă/ Când spintecă văzduhul în falnicul său zbor» (*Miezul nopții*). Ca expresie retorică, «falnicul zbor» nu distrage aici emoția poetică, ci imaginea spațială sporește tocmai prin golul deschis în expresie. Abisul dintre traiectoria în sublim trist a vulturului și starea depresivă pe care o acoperă devine și mai izbitor" (Negoițescu 1966: 62).

Criticul ne atrage atenția și asupra peisajului nordic eminescian din poeziile lui Asachi: „Lacul lui Ovidiu, în fremătarea undelor sale, primește să plutească deasupra-i nu numai luna eminesciană – radiind undele melodice ale marelui romantic – ci să transpară umbrele Nordului, cântat de Eminescu în diverse încercări ale laboratorului său: «Acolo mai îmblânzite parcă gem a mărei unde,/ Și Eco din depărtare cu un sunet trist răspunde»; «...Raza dulce-a mângâierii se părea cum că răsare...»; «...Lângă lac, la raza lunei, deseori în codrul mut,/ Când cânta a sale patimi în a barbarilor zise...». La Eminescu, evocarea se face prin Horațiu: «Cum pe dulcea-i liră Horațiu cântă/ Îndoind în versul adonic limba-i/ Încercat-am barbarizând în graiul traco-romanic...». Versul lui Asachi are o undire calmă, de zâmbire tristă: «Adăpost și lin repaus lângă râpele-nverzite...». Cu nostalgia peisajului de altădată: «Nici sunând din fluier doine încă-n Dacia umbroasă...» (*Către Tibru*)" (Negoițescu 1970: 16). În *Istoria literaturii române* este reluată ideea: „Uneori se iscă magia înfiorată a naturii din viziunile lui Eminescu: «Și-n memorie-mi invită melancolic dulce cânt»; «Toate-n jurul meu sunt mute, preste murii ce-n vechime/ Răsunau de imne sfinte, mușchiul verde se întinde»; «Pe când freamătul pădurii și-unda dulce murmur sună»; «Venit-au

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

timpul auritei spice,/ Dar al meu suflet nu-i c-atunci de lin»" (Negoițescu 1991: 26-27).

În poezia lui Vasile Alecsandri este descoperit peisajul liric romantic eminescian: „Adăugându-i unele versuri provenind încă din 1855, găsim în poezia lui Alecsandri dintre anii 1869-1876 peisajul liric romantic al lui Eminescu, ce se desfășoară copleșitor de la *Memento mori* la *Călin* (1872-1876); de o apropiere cvasi placentară în timp și imaginație, între cei doi autori, deși seninătatea maturității, în cazul celui dintâi, și amara vrajă a tinereții, în cazul celui de al doilea, îi deosebesc profund, priveliștile lor lăuntrice vădesc o uimitoare continuitate în sânul literaturii noastre; continuitate explicabilă prin înrădăcinatul simț al naturii, propriu poporului român, mefient față de civilizația urbană, în vreme ce identitatea lirică parțială a celor doi poeți s-ar putea datora, în ciuda diferențelor de vârstă și atitudine spirituală, momentului unic ce-l trăiesc împreună, pe o anumită arie, în evoluția sensibilității autohtone, sub cupola unui romantism integrator" (Negoițescu 1986: 57). Și în *Istoria literaturii române* se face comparația între cei doi poeți, influența inversă fiind urmărită la nivelul relației om-natură în poezia cu elemente peisajiste, iar elementul ce face posibil acest tip de influență este, de asemenea, romantismul care marca poezia epocii: „Abundenței de vrajă a naturii îi corespunde pe plan uman, tot ca închipuire romantică, uriașenia mitică (Sfarmă-Piatră, devastator, de o agresivitate sublimă): «El pătrunde prin desime, trece iute prin zăvoaie,/ Și sub brațul său puternic totul pârâie, trăsnește,/ Tot se rupe, se răstoarnă, se sucește, se îndoaie,/ Și-un troian de crengi, de arbori pe-a lui urmă se clădește». Nu lipsesc din acest univers excepțional îndrăgostiții eminescieni, cu reciproca lor fermecare naturistă: «Trestiana răsturnată lângă-un sân plin de iubire/ Strălucea zâmbind în aer ca un vesel meteor./ Făt-Frumos cu păr de aur se părea că-n fericire/ Duce raiului din stele al pământului odor.// Pept la pept, gură la gură, ochi în ochi duios privind,/ Se duceau, păreche dulce, ca prin vis călătorind» (*Răzbunarea lui Statu Palmă*) în viul decor complice: «Și din cuiburi, de sub frunză,/ pe furiș mii de ochiri/ Cată lung ca să pătrunză/ taina dulcei întâlniri...»" (Negoițescu 1991: 84).

Eminescu, la rândul lui, se lasă influențat mai greu de urmași. Sau cel puțin putem ajunge la această concluzie urmărind referirile pe care le face I. Negoițescu. Deocamdată, am găsit doar câteva cazuri. În *Scriitori*

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

moderni, apare, într-un moment, un Eminescu sămănătorist: „În timp ce, structural, Eminescu avea o anumită tară sămănătoristă, Macedonski era imun la sămănătorism, urbanitatea simțirii sale fiind vizibilă mai cu seamă aici, în poezia câmpului și a grădinilor (care toate sunt parcuri!) și care, dacă adesea pot să aibă aer convențional, își redobândesc prospețimea prin senzualitatea autentică a poetului" (Negoițescu 1966: 89). În *Poezia lui Eminescu*, datorită vizionarismului, devine posibilă „asimilarea" de către Eminescu plutonicul a lui Lucian Blaga: „Atât de blagiană în substanța sa, în ochiul său vizionar, poezia plutonică a lui Eminescu, ce își revelează potențele de abia odată cu ultima sensibilizare a gustului nostru prin lirismul magic-metafizic al lui Lucian Blaga, își manifestă aici chiar asemănările formale. Acele: «...stânce/ De smirnă risipită și sfărmată...» sau greierii care cântă: «ca orologii aruncate-n iarbă...» cum, mai sus, muribundul: «Titan bătrân cu aspru păr de codri...» și care «stors de dureri» se mineralizează, se desacralizează, ca și Pan la semnul creștinătății, sunt mereu aluzii ce prevestesc *Pașii profetului*" (Negoițescu 1980: 89).

Realizând un parcurs critic diacronic și punându-și în valoare întreaga experiență de cititor din a doua jumătate a secolului XX, I. Negoițescu reușește, prin toate aceste comparații, să sublinieze dublul impact pe care l-a avut creația eminesciană asupra poeziei românești din toate timpurile: pe de o parte, asimilând discret tradiția populară, dar și formulele lirice culte preexistente și fiind realizată cu o măiestrie artistică inedită în epocă, poezia lui Eminescu devine într-atât de percutantă, încât pare să iradieze toată poezia scrisă anterior; pe de altă parte, scrierile eminesciene conțin *in nuce* întreaga poezie românească de mai târziu, iar poetul care se impune în valorificarea artistică a unei teme/formule intuite doar de celebrul predecesor pare, la o lectură inversă, să-l influențeze pe acesta.

Studiile lui I. Negoițescu despre poezia română conțin multiple comparații neașteptate, criticul stabilind relații de influență inversă între autori care, aparent, nu au nicio tangență. Dimitrie Cantemir, bunăoară, ni se relevă influențat de Lucian Blaga: „Sună, poate și mai surprinzător, în câteva ritmuri ale lui Cantemir, scoase la lumină de G. Călinescu, ecoul de mistere din versurile lui Lucian Blaga. În lupta dintre Inorog și Corb, Cantemir gândește câteodată liric, în rotiri ample, de traiectorii în declin, spre cercul de obscuritate pe care a căzut și pasărea moartă a sufletului într-o poezie a

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

lui Blaga (ori poate se întâlnește la această fântână și călătorul cu dorurile stinse, care suspină în poemele lui Adrian Maniu): «Căci de multe ori pasărea înaltă și tocmai peste nouri ridicată,/ În fundul beznei necunoștinței pogorându-se cade»" (Negoițescu 1970: 24).

Un adevărat spectacol al corespondențelor neașteptate ne este oferit de capitolul despre Dimitrie Bolintineanu din *Scriitori moderni*, intitulat grăitor *Bolintineanu și sonurile poeziei moderne*. Adepții modernismului (Macedonski, Arghezi, Adrian Maniu și chiar Ion Barbu) se regăsesc, după I. Negoițescu, în poezia lui Bolintineanu: „Din recuzita epic-romantică a lui Bolintineanu este de reținut și azi, având în vedere cariera generală a anatemei în literatura noastră (Eminescu, Arghezi, Adrian Maniu...), blestemul din *Mihnea și Baba*: «...Să-ți ardă plămânii de-o sete adâncă.../ ...Să simți totdeauna asupra-ți o stâncă!/ Să-nchini a ta frunte la cine nu vrei!/ Să nu se cunoască ce bine vei face!/ Să plângi, însă lacrimi să nu poți vărsa.../ ...Să crezi că ești geniu, să ai zile multe,/ Și toți ai tăi moară, iar tu să trăiești!/ Și vorba ta nimeni să nu asculte,/ Nimic să-ți mai placă, nimic să dorești!». Dacă la Eminescu romantismul zonelor profunde era prezent în viziunea abolirii somnului (starea de uniune cu sufletul lumii, cu substratul viu al tuturor elementelor, cu haosul originar): «...Și somnul vameș vieții să nu-ți mai ieie vamă...» – romantismul lui Bolintineanu e exterior, ostentativ, în imaginea geniului damnat, solitar, în conștiința luciferiană («să crezi că ești un geniu»). Verbul său are concretețea vehementă a lui Arghezi: («Să-ți ardă plămânii de-o sete adâncă»); secătuirea izvoarelor mângâierii: «Să plângi, însă lacrimi să nu poți vărsa» –, bineînțeles, fără acel patos de Apocalips, fără acea imaginație brutală, demoniacă, acel lirism al ororii, care supune chiar versurile unei cazne infernale. Starea de indiferență, de saturare a gustului: «Nimic să-ți mai placă, nimic să dorești!», prefigurând răul subtil insinuat de estetismul lui Adrian Maniu: «Înainte de dorință, fără trudă, toate să ți se-mplinească...»" (Negoițescu 1966: 14-15). În poemul *Edessa*, pe care l-am amintit mai sus, în afară de Eminescu, sunt de regăsit Alexandru Macedonski și Ion Barbu: „Nechezatul cailor sălbatici relevă aceleași instincte care electrizează strofele lui Macedonski, exacerbând vitalitatea. Cu totul remarcabilă, răsărirea acelui vers de interogație, care poartă în brocartul său subtile nostalgii: «Unde este Olimpìa, dulce floare de Epir?» și care se poate alătura evocării mateine din *Protocolul* lui Ion Barbu: «Vis al galeșei Floride și-al ostroavelor Antile...», ecouri din Barbu însuși auzindu-se divers. Pentru

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

Timbru: «Ar trebui un cântec mai dulce, mai curat...» (*La o mică fată de grec*). Pentru *Riga Crypto și lapona Enigel*: «...Vezi, de umbre-mi este frică!/ Aspru vânt/ Pe pământ/ Suflă tare, mă ridică!». Pentru *Uvedenrode*: «Ale lor amoruri nouă/ O, amant/ Intrigant,/ Dar te scutură de rouă...» (*Fluturi și floare*). De altfel, la Bolintineanu, corespondențele cu muzicile viitoare ale poeziei sunt numeroase. Macedonski se străvede frecvent, cu cele mai delicate tonuri ale lui, în această irizată apă sonoră. Iată portretizarea macedonskiană: «Greaca dulce, spirit fin,/ Cu perfidă frumusețe,/ Râde cu lacrimi pe fețe,/ Ploaia verii din timp lin./ ...Poartă soare pe figură,/ Grație pe viața sa,/ Gura-i mică picătură,/ Sânge ce-a picat pe nea!» (*Sclavele în vânzare*)" (Negoițescu 1966: 19-20). Un adevărat potpuriu de influențe inverse, cu precădere la nivelul sonorităților, este, după I. Negoițescu, poezia lui Bolintineanu! În acest fel ni se demonstrează, de fapt, modernitatea poetului care a scris nu numai *Legendele istorice*, dar și *Florile Bosforului* și *Macedonele*.

Și mai uimitoare sunt comparațiile dintre Bolintineanu și simboliștii de mai târziu: „În propriile ritmuri sacadate ale lui Bolintineanu și în decorul său osmanliu, peisajul *Balcicului* de mai târziu înaintează, ca o Fata Morgana, pe val: «...Un caic despică undele gemânde,/ Malul cu saraiuri și grădini râzânde.../ ...Valul geme dulce sub o coastă verde/ Unde printre dafini un saraiu se pierde...» (*Hial*). Ca printr-o spărtură de cer, tabloul elegiac al încântărilor lui Ion Pillat irupe, de astă dată în tonuri exacte: «O văi încântătoare, dumbravă înverzită,/ Ce-ați desfătat adesea copilăria mea...» (*Proscrisul*). Însă, fără îndoială, opera lirică cea mai de valoare a lui Bolintineanu rămâne lungul poem *Conrad*, din care se pot extrage, ca dintr-un laborios zăcământ, minereuri cu sclipiri de diamant. S-a închegat în aceste versuri un cer de limpezimi strălucite, scufundat în puritatea grea de evocări a Mediteranei, albastrul cimitir al culturii. Față de Pillat, cântecul mediteranic al lui Bolintineanu e mai bogat în frăgezimi născânde, în ingenuitate; o matinală adiere îl străbate și numele Antichității și ale Sudului se contopesc, în evocare, la un nivel mai aproape de sângele poeziei. Elegia sună mai originar, în incarnatul ei cu răsfrângere de sidefuri; e ca o suavă peregrinare prin elegiile care se nasc una dintr-alta, se împletesc, se întretaie, se despart și se revarsă în «marea azurată», în dulcele ei murmur de voluptate și tristețe" (Negoițescu 1966: 22-23). Criticul revine la poemul *Conrad* pentru a descoperi și influențe din Mateiu Caragiale: „Doar ruinele au rămas și din

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

acea minunăție a Antichității, care a fost mormântul înălțat de Artemiza lui Mausol; privirile refuză să stăruie asupra jalnicei mărturii a trecutului și se întorc mereu la natura vie și bogată: «...Dar să lăsăm aceste morminte și deșerte/ Și să privim natura.../ ...Acolo se înalță din dealuri verzi, din vii,/ Munți nalți ce varsă umbră pe mări și pe câmpii;/ Un văl de raze cade pe-această mare lașă...». Îmbătat de priveliștile aici oferite, poetul recomandă proscrișilor să-și trăiască viața în fericita climă, sub azururi curate și blânde, pe țărmul mării ocrotit de acest dulce soare. Totuși, amintirea zărilor patriei izbucnește dureroasă, sfâșietoare, cu un ton elegiac, în care se recunosc amărurile verbului lui Mateiu Caragiale: «Regreți un cer de-aramă și soarele de fier/ Sub care vezi în lacrămi cum anii trec și pier?/ ...Regreți un cer de-aramă, căci l-ai privit plângând?/ Vei părăsi cu timpul aceea ce zici țară,/ Vei bea, vei bea sărmane din cupa morții-amară./ Atunci lăsa-vei totul aicea pe pământ/ Și patria ta fi-va tăcutul tău mormânt...»" (Negoițescu 1966: 33).

Se pare că, dintre toți poeții de până la Eminescu, Dimitrie Bolintineanu este, după I. Negoițescu, cel mai apropiat de moderni. Iată concluzia pe care o face în *Scriitori moderni:* „Mult mai aproape de moderni [spre deosebire de Alecsandri – n.n., L.Ț.], Bolintineanu sună ca Macedonski și Duiliu Zamfirescu, Ștefan Petică și Mateiu Caragiale. Fiindcă neschimbat e tonul elegiac ce străbate viziunile poetului *Florilor sacre*, suavitatea, albul genuin, voluptatea castă a miresmelor, otrava candorii matinale: «Oh, Alba dimineață și visul ce șoptea,/ Și norii albi – și crinii suavi – și balta clară...» (*Pe balta clară*); pulberea opalină din azur, lactescențele siderale, splendoarea bizantină a firmamentului: «În cer plutea răzleață o pulbere opal.../ ...Erau muiate-n aur abisurile-albastre...» (*În noapte*); inflorescența neprihănită, azurată: «Atunci acele ramuri deodată înfloriră/ Și-o ploaie azurie vărsată peste noi» (*Suflu de liliac*); mitologia vie și senină, poezie a simțurilor: «În cer pe car de flăcări Apollon crud și blând...». Viziunile lui Duiliu Zamfirescu, atunci când evocă, prețios și academic, ruinele romane: «Pe marmura căzută din fruntea unui templu/ A scris bătrâna vreme un înțelept exemplu/ Știrbind semețul vultur de glorii purtător/ Și îngrădindu-i zborul în pulberea din For./ ...O, For, mormânt al lumii, ce dreaptă-nvățătură/ E umbra morții tale pe mica mea statură,/ Și-n tristul meu adio, ce searbădă durere/ Când măsur îndurare din lunga ta tăcere...» sau inocența cosmic-florală a erosului, în imaginea Venerei din Cnido: «Iar virginii luceferi, de-ar fi putut s-o vadă,/ S-ar fi lăsat din noapte pe sânul ei să cadă,/ Pe brațele

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

rotunde și umerii ei plini/ O primăvară-ntreagă ninsese flori de crini...». Viziunile lui Ștefan Petică, înstrunind lira-i trist ninsă de petale, pentru a cânta «Fecioara în alb»: «Sub pașii mei petale de flori îndurerate/ Se sting în invocarea de imnuri de iubire...» sau moartea visurilor, în imaculare morbidă a rozelor: «...Și palidele trupuri de roze se-adunară/ Pe marginea-n ruină încet să se aplece/ Murind ca niște albe columbe-n noaptea rece...» (*Moartea visurilor*). Pillat rămânând totuși cel mai aproape de Bolintineanu, în imaginile care circumscriu clasicele orizonturi: «Oglinzi se sparg cu zgomot și se refac puzderii,/ Colina se ridică pe cerul tot mai clar...» (*Stella Maris*). Căci, lăsându-se dus de farmecul transparențelor înfrăgezite ale *Țărmului pierdut* și *Scutului Minervei*, simți cum versurilor din *Conrad* li se potrivesc cele de aici, care par să definească însuși lirismul lui Bolintineanu: «În albia lui cântă curatul său izvor...» (*Scutul Minervei*, XVII), tonul naiv al poetului din celălalt veac înflorind în această cumpănită interogație, care mai păstrează ecoul romanticei deznădejdi: «Dar unde e Ulise, ce v-a fost drag odată,/ Și Troia unde este, stăpâna peste mări?» (*Cicladele*)" (Negoițescu 1966: 51-52). Apropierea lui Bolintineanu de simboliști o găsim și în *Istoria literaturii române*: „Pe această linie, cântând pe Venera din Cnido, începe să vibreze în pieptul poetului romantic o coardă ciudată, uluitor premonitorie, în care se fac simțite senzualitățile declinului și vagul plin de senzualitatea al simboliștilor Ștefan Petică și Ion Pillat: «dar virginii luceferi, de-ar fi putut s-o vadă,/ S-ar fi lăsat din noapte pe sânul ei să cadă,/ Pe brațele rotunde și umerii ei plini/ O primăvară-ntreagă ninsese flori de crini.../ ca răsfrângere târzie a rococoului" (Negoițescu 1991: 77).

În alte texte critice ale lui I. Negoițescu, Mateiu Caragiale și Ion Pillat se regăsesc în poezia lui Duiliu Zamfirescu („Filtrat prin dulcele ton liric al lui Bolintineanu, amarul existării întru moarte se lasă gustat nu numai de amurgirea senină a strofelor pillatiene, dar și în înnoptarea hieratică a plângerilor lui Mateiu Caragiale: «...Ce-mi pasă de tinerețea mea/ Când port fără de voie în pieptu-mi o ruină,/ De dor, de suferință, de-amărăciune plină?/ ...Când văd că fiecare/ Născându-se-și începe un cântec de-ngropare,/ Când știu că-i dat să fie viața pe pământ/ Al fericirii noastre cel mai adânc mormânt,/ Când și pe poarta vieții ca și pe-a morții poartă/ S-a scris cu slove negre aceeași vorbă moarte...» [*Djali*]. Și niciodată Pillat n-a cunoscut un ton mai suav, ca în aceste versuri ale lui Duiliu Zamfirescu, ce par a fi scrise de Bolintineanu: «În lumea-ți ideală vin blânzii sunători/ Să cânte împrejuru-ți

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

din harfe nevăzute...» [*Fragment*]" [Negoițescu 1966: 107-108]), iar Lucian Blaga îl influențează pe Timotei Cipariu („Greoi la început, rupând armonia versului din limba prozei, psalmul sub formă de *Sonet* al lui Cipariu înaintează victorios spre limanul poetic. S-ar părea că un suflet stihial se prefiră prin roca învinsă, și odată ajuns sub lumină, aburii lui se înalță, vertical și sigur, spre cerul eternei poezii. În sensul spiritualității grafiei, acest sonet pare meșteșugit plastic, având ceva din ornamentația în aur a inițialelor pe manuscrisele de pergament. Expresiile par sculptate în albul paginei, evlavia fiind ea însăși stilizată: «...Gemme și aur din comori bogate/ n-am să-ți aduc eu, ci numai o biată/ inimă, care ție-ți e-nchinată/ deși n-o vezi în sânul meu cum bate// Ție-ți trăiește ea și ție-ți moare,/ tu singur ești al ei patron în lume,/ pe fagi, pe ceri, pe piatră și pe floare,// Scrie-ți voi, Doamne, lăudatul nume,/ ca să rămână până când un soare/ va fi pe cer și marea va să spume». Diletantimul, jocul, cerebralitatea, forma bătrânească, ce se resimte parcă de tremurul mâinii, parcă friabilitatea sublimă din sonetul lui Blaga *Câinele din Pompei*, totul se convertește în nadirul strălucitor al sensibilității" [Negoițescu 1970: 27]).

Urmărind secvențele care ni-l prezintă pe I. Negoițescu drept adept al citirii „de-a-ndoaselea", al tezei influenței inverse, ne întrebăm care ar fi finalitatea acestei abordări a literaturii.

În *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu ajunge la o concluzie nu tocmai edificatoare în această privință: „Până la urmă, opera lui Negoițescu, unul dintre cei mai personali critici de după al Doilea Război, este decepționantă: fragmentară, diletantă, nefinalizată și extravagantă. Despre clasici a lăsat doar considerații fulgurante, unele extrem de atrăgătoare, și nicio sinteză. A prefăcut ierarhia critică în antologie de texte. Despre contemporani a avut păreri care n-au fost omologate. A susținut mereu excepția în detrimentul comunului, ceea ce nu e rău, ca principiu, dar devine greu de acceptat ca regulă generală. Cea mai mare calitate a criticii lui Negoițescu a fost și cel mai mare defect al ei: extrema originalitate" (Manolescu 2008: 920). Și Mircea A. Diaconu constată că euphorionismul (una dintre componentele acestuia fiind și teza despre influența inversă) este un „concept căruia timpul i-a cenzurat existența" (Diaconu 2015: 32). Se pare însă că I. Negoițescu nu își propunea să facă neapărat o critică spectaculoasă, de extremă originalitate. Intenția sa era, mai curând, de a releva, prin rea-

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

lizarea unei sincronizări de tip special, altfel decât cea lovinesciană, latențele care „pregătesc înfloriri viitoare", stabilind în acest fel o coerență, o continuitate în evoluția literaturii române, urmărind comunitatea, afinitățile spirituale dintre autori din epoci diferite. Totodată, este urmărită funcționalitatea lirismului scos din contextul istoric, eliberat de datare, a lirismului pur.

Bibliografie

Balotă 1969: Nicolae Balotă, *Euphorion*, București, Editura pentru Literatură.

Buciu 2017: Marian Buciu, *Ion Negoițescu: Singularitate și (l)abilitate*, Bcurești, Tracus Arte.

Călinescu 1988: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită; ediție și prefață de Al. Piru, București, Minerva.

Diaconu 2015: Mircea A. Diaconu, „Autonomia esteticului, I.L. Caragiale și I. Negoițescu", în *Literature, Discourse and Multicultural Dialogue*, vol. 3/2015. Materialele Conferinței Internaționale Literature, Discourse and Multicultural Dialogue, 3-4 decembrie 2015, Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureș, pp. 31-37.

Manolescu 2008: Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45.

Negoițescu 1966: I. Negoițescu, *Scriitori moderni*, București, Editura pentru Literatură.

Negoițescu 1968: I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, București, Editura pentru Literatură.

Negoițescu 1970: I. Negoițescu, *Însemnări critice*, Cluj-Napoca, Dacia.

Negoițescu 1980: I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, ediția a III-a, Iași, Junimea.

Negoițescu 1986: I. Negoițescu, *Analize și sinteze*, București, Albatros.

Negoițescu 1991: I. Negoițescu, *Istoria literaturii române. Volumul I (1800-1945)*, București, Minerva.

Negoițescu, Stanca 1978: I. Negoițescu, Radu Stanca, *Un roman epistolar*, București, Albatros.

Poantă 1995: Petru Poantă, „Recuperarea vizionarismului originar", în I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, ediția a IV-a; ediție îngrijită de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Dacia, pp. 5-10.

Vartic 2017: Ion Vartic, „Trei schițe de portret", în Ion Negoițescu, *Straja dragonilor. Memorii 1921-1941*, ediția a II-a; ediție îngrijită, prefață și note de Ion Vartic; cuvânt-înainte de Ioana Pârvulescu, București, Humanitas, pp. 11-36.

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)

Rezumat: Studiul de față pornește de la premisa că una dintre „insurgențele" criticului I. Negoițescu constă în aplicarea teoriei influenței inverse în analiza evoluției poeziei române. Lucrarea urmărește secvențele din volumele de critică și istorie literară în care I. Negoițescu se manifestă drept adept al *lecturii inverse*. Sunt citate articolele în care criticul constată influențe ale lui Eminescu în poezia lui Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, dar și influența lui Lucian Blaga asupra poeziei lui Eminescu. Sunt aduse exemple de texte în care este urmărită relația inversă dintre: poezia lui Dimitrie Bolintineanu și Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, Tudor Arghezi, Adrian Maniu Ion Barbu, Mateiu Caragiale; Duiliu Zamfirescu și Ion Pillat; Timotei Cipariul și Lucian Blaga.

Cuvinte-cheie: Negoițescu, influență inversă, lectură inversă, euphorionism, lirism, istorie literară.

Abstract: The present article starts from the premise that one of the "insurgencies" of I. Negoițescu consists in the application of the *inverse influence theory* to the analysis of the Romanian poetry evolution. The paper presents the sequences from the volumes of criticism and literary history in which I. Negoițescu manifests himself as a follower of the *reverse reading*. There are articles in which the critic finds Eminescu's influences in the poetry of Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, but also the influence of Lucian Blaga on Eminescu's poetry. The author gives examples of texts where there is presented the reverse relationship between: the poetry of Dimitrie Bolintineanu and Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, Tudor Arghezi, Adrian Maniu Ion Barbu, Mateiu Caragiale; Duiliu Zamfirescu and Ion Pillat; Timotei Cipariul and Lucian Blaga.

Keywords: Negoițescu, inverse influence, reverse reading, euphorionism, lyricism, literary history.

BDD-A31787 © 2019 Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:45 UTC)